MIKALOJUS DAUKŠA

POSTILĖS PRAKALBOS

VILNIUS
„MINTIS“
1990

UDK ~~888.2-3~~
Da 417

Sudarytojas Arnoldas PIROČKINAS

Iš lotynų kalbos vertė Regina KOŽENIAUSKIENĖ

Iš lenkų kalbos vertė Juozas BALČIKONIS

D $\frac{4702390101-148}{M851(08)-90}$ R—90

ISBN 5-417-00532-0

POSTILLA CATHOLICKA.

Tái eſt:

Iżguldimas Ewangeliu kiekwienos Nedelos ir ßwętes per wiſſús metús.

Per Kúniga MIKALOIV DAVKSZA Kanonîka Médniku/ iż lékiißko pergúldita.

Su walá ir dalâldimu wireuſiuiu.

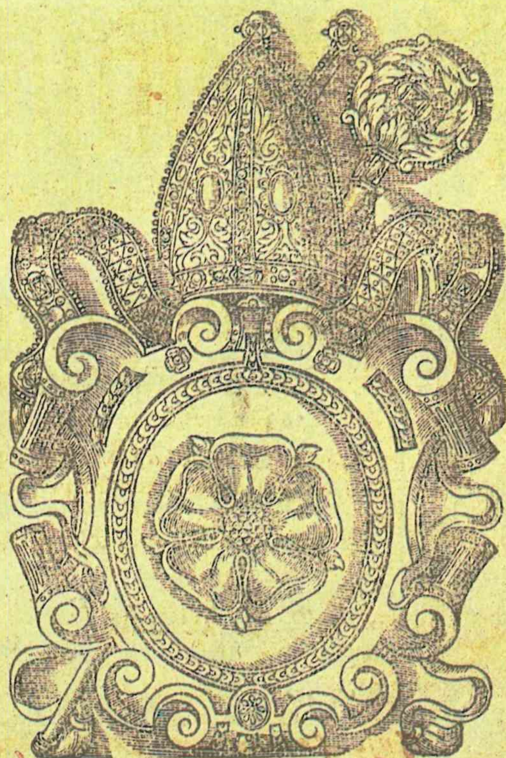
W Wilniui/

Drukârnioi Akadêmios SOCIETATIS IESV, A.D. 1599.

IN STEMMA ILLVSTRISSIMI AC REVERENDISSIMI DOMINI D. MELchioris Gedroic Epiſcopi ſamogitiæ &c. &c.

EſSt roſa ſtemma tuum Præſul digniſsime, in hortis
Multos quæ flores vtilitate præit.
Et merito: nam tu Patriæ, quæ commoda portas
Et Litauûm bene gens & Samogita docet.

EPIGRAMMA.

TEmpore labuntur magnorum Pergama Regum
Tempore diſpereunt, ſtemmata clara Ducum.
Grandia conſumit diuturnum marmora tempus
Te[illegible] Pyramides roboraq́; alta ruunt,
At tua la[illegible]ſul, virtus, pietasq́;, fidesq́;,
Eſt nul[illegible] prorſus demoritura die
Cur? quia ſacra tuæ curaſti pabula plebi
Neſcit honor quo[illegible]um gloria lausq́; mori.

Venceſlaus Labunowſki.

ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI ET DOMINO D. MELCHIORI, DEI GRATIA EPISCOPO MEDNICENSI DVCI GEDROICIO &c. &c. DOMINO ET Patrono ſuo colendiſsimo. Gratia & Pax à Domino Deo noſtro IESV Chriſto.

HABES Illuſtriſsime Præſul ſingularis tuę circa gregem tibi diuinitus comiſſum, meæq́ erga te obſeruantiæ, non aſpernandum teſtimonium: doctiſsimi & religioſiſsimi viri Vuieci, exactiſsimos, in ſacra totius anni Euangeila commentarios, meo quidem labore, tuo autem conſilio, iuſſu, & impenſis, Lituanicos effectos. Præclarum ſanè opus & dignum quod non vno, aut altero idiomate, in vno aliquo Regno aut gente contineatur, ſed quod pluribus variarum gentium linguis, per totū orbem diuulgetur. Minimè ſane verendū eſſet, ne aut me laboris impenſi, aut te expectationis conceptæ pænitere poſsit: ſiquidem eos fructus ex hoc noſtro conatu, gentem noſtram conſecuturam polliceri nobis poſſumus, quos alias etiam nationes, à quibus hic vir, propria vel aliena lingua loquens auditus eſt, conſecutas videmus. Et quidem ſi huius viri laudandi hic locus eſſet, vehementer ſolicitus eſſem, ne vtpote impar oneri, nihil pro dignitate eius afferrem, ſed enim ille opera noſtra, hac in parte non indiget, qui et viuens humanam laudem omnem, ſemper ex animo cōtempſit, & ad altiſsimas beatorum ſedes elatus maiora ſuorum factorum præconia audit, & deniq; ſi quæ virtutem gloria, tanquam vmbra corpus conſequitur, ea ſatis iam & multorum literis conſignata ad omnem poſteritatem tranſmiſſa eſt, & in viuentium adhuc auribus ſonat, ac per omnium ora vagatur. Nos interim tacere omnino non decebat, vnde hoc tantum boni in nos deriuauerimus, ne forte ſilentium (vt libera ſunt hominum iudicia) aut ingrati animi aut inuidi ſuſpicionem apud quempiam nobis commouere poſſet, tum etiam ne tantùm commendationis, quantùm Vuiecci nomē, afferre poteſt, noſtro huic operi detraheretur. Meum hìc potius, & meorum gentilium officium mihi ſuſcipiēdum & explendum eſt, vt meo ac meorum omnium nomine gratias agam Deo opt: max: quòd te talem paſtorem habeamus, ex quo non vtilitatem modo, ex omnium bonorum prouiſione, ſed decus etiam referamus. Verè enim hoc dixerim, non auribus tuis, ſed veritati & ſolatio noſtro indulgens, nos habere Epiſcopum, quem cum præclaris huius ſeculi viris, æquare poſsimus, non ſpl[illegible]dorē generis aſpicio cum hoc dico (licet nec is deſit, isq́ talis, [illegible] is contingit, vt ex

 Ducum

Ducum familia prognati sint) sed quod veram laudem parit, & ex vulgo Antistitum eximit, singulares tuas virtutes, quibus ita te auctum ornatumq; conspicimus, vt maioribus augeri ornariq; desiderare vix possimus. Nam siue comitatem & clementiam spectemus, siue in summo gradu animi tui erga omnes facilitatem consideremus, siue in tenuis fortunę homines, largam munificamq; liberalitatem intueamur: siue deniq; in rebus suscipiendis animi magnitudinem: in promouendis constantiam contemplemur, ea omnia tanta in te vno reposita, quanta nec in Cimone & Pericle laudatissimis Atheniēsium viris, aliisq; summis Ducibus ac Imperatoribus reperiemus. Vigilant illi de nocte, vt quo intendant maturè perueniant: tu vt cōmissum tibi gregem integrum & incolumem conserues, perpetuas agis excubias. Illi buccinarum tubarumq; clangore, tu gallorum campanarūq; sono ad tuas excitaris functiones. Illi sollicitè prouident nequid indignum milite: tu ne quid Antistitis agatur committaturq; persona. Illi cauent ne vrbes aut castra capiantur, tu ne ratio ab illa parte animi, quæ cum brutis est cōmunis de sua sede deturbetur. Illi ad extremum nauos idoneosq; suis militibus, deligunt præfectos & centuriones, tu & ipse, & euocatis sæpius è religiosorum familijs doctissimis quibusq; viris, in hoc studium peculiariter incubuisti & incumbis, vt & Parochi, quos hæc procuratio tangit, & illis subiecti ciues suo nō desint officio. Quo perfecisti, vt nō solū ludē, constantiam, gratiā, humanitatem, clementiam, aliasq; tuas præclaras virtutes, sed etiam derepentè, totam ferè illam regionem immutatam, & quasi nouam effectam suspiciant & admirentur. Tua enim diligentia factum est Præsul Amplissime, vt iam patrij sermonis, nec pastores: nec cōcionatores desideremus Tua industria, collapsus penè in his terris Christianæ religionis status erectus, atq; ad pristinam stabilitatem nitoremq; reductus est. Tua cura & vigilantia, veræ religionis hostes, audacem temeritatem, partim deposuerunt, partim intra limites suos continuerunt: Nihil deniq; mali, aut sceleris fingi excogitariq; potest, quod auferre & abrogare aut conatus non sis, aut non coneris. Magna hæc sunt Antistes Illustrissime tuarum laudum encomia, sed maiora illa, ex quibus tibi longè maius ac excellentius surgit decus atq; ornamentum, hæc singularis sacrarum rerum procuratio, hæc immortalis Dei precibus atq; hostijs perpetua placatio: hæc diurnæ nocturnæq;, quas pro Ecclesia Dei suscipis preces & meditationes, hæc deniq; fide religionisq; Christianæ strenua cōstansq; defensio, cuius rei causa, & Seminarium lectissimorum adolescentū instituisti, & institutū nullis impensis parcens conseruas, aliosq; complures, à die quo in Episcopum Samogitiæ assumptus es, ad hæc vsq; tempora, præclarissimis artiū disciplinis instituens, domi tuæ, non modo alis & foues, verū etiā ad omnes virtutis pietatisq;

Christianæ honestissimas sanctissimasq; actiones, erudis atq; institu is, ipse quoq; ne senili laboribusq; confectæ ætati, (quæ requiem & à laboribus vacationē requirit) indulgens, omnibus illis, quibus, integris viribus & valetudine existens, fungeris officijs. Nam cū Lituania toto fere octennio, suo destituta esset pastore, ita tuā vtrisq; nauasti operam, vt certari posit, Mednicensium an Vilnensiū fueris sisq; Episcopus, ita enim vtrisq; abundè fecisti & facis, vt & illi suum, & hi suū meritò, te appellare posint Episcopū. Prouidendum erat vtrisq; populis? continuo prouidisti: consulendū? sine cunctatione cōsuluisti. Agendū de maximis religionis rebus? illico egisti, cooptandi noñulli in sacerdotū numerū? sine mora cooptasti, & vt multa paucis cōplectar, nihil fuit tam arduū & operosū, nihil tam in accessū & factu difficile, quod tu horum causa non fecisses, aut facere noluisses. Et hæc tua præclarisima & excellentisima Ecclesiæ & Reipub: causa suscepta & perfecta negotia p̄dicabuntur & grata posteritatis recolentur memoria. Illud verò immortale ac prope diuinum tuum consilium, quo summis, infimis, mediocribus, studere cupiens, sacras, supra totius anni Euangelia, gentis tuæ idiomate interpretationes, & fieri curasti, & Typis mandasti, quantùm tibi apud Deum mercedis & præmij, quantùm apud tuos gentiles laudis, quantùm apud posteros memoriæ comparaueris, verbis exprimi vix potest. Tibi enim patria ob propensam in se voluntatem Ecclesiarum moderatores, ob labores sibi iminutos, ciues ob cælestem salutaremq; doctrinam propositam: reliqui omnes ob patrium sermonem: à squalore & interitu vindicatum perpetuò plurimùm debebunt. Vt ergo orpheus lyram, qua identidem vsus est dijs immortalibus consecrauit, & miles Romanus, ad valuas Herculis arma, quibus hostem sæpius confecerat reposuit: ita ego onus hoc, non sponte & electione, sed tua auctoritate & imperio, humeris meis impositum, ad locumq; quo iussus sum perlatum depono sub oculis tuis qui imperasti & te conscio ac teste, profiteor, me rem tantam, nec alijs, qui in ea faciliùs fortasse desudassent præripuisse, nec semel susceptam, negligenter transegisse, vt hinc inertiæ ac desidiæ, inde arrogantiæ ac temeritatis notā aboleam: Vt vt res alijs videatur, satis mihi videbor consecutus, si tuis imperatis & iussis fecero satis, quod mihi semper maximè est, eritq; in omnibus spectandum. Deus te nobis Antistes Illustrisime seruet incolumem Vorne Calendis Martij. Anno à Christo Iesu nato 1599.

Illustrisimæ ac Reuerēdisimæ Dominationis tuæ indign⁹ seruus.

Nicolaus Daugsza Canonicus Mednicensis.
Parochus Betigoliensis.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI ET DOMINO D. MELCHIORI, DEI GRATIA EPISCOPO MEDNICENSI DUCI GEDROICIO etc. etc. DOMINO ET

Patrono suo colendissimo, Gratia et Pax a Domino Deo nostro IESU CHRISTO.

Habes Illustrissime Praesul singularis tuae circa gregem tibi divinitus comissum, meaeque erga te observantiae, non aspernandum testimonium: doctissimi et religiosissimi viri Vuieci, exactissimos, in sacra totius anni Evangelia commentarios, meo quidem labore, tuo autem consilio, iussu et impensis, Lituanicos effectos. Praeclarum sane opus et dignum quod non uno, aut altero idiomate, in uno aliquo Regno aut gente contineatur, sed quod pluribus variarum gentium linguis, per totum orbem divulgetur. Minime sane verendum esset, ne aut me laboris impensi, aut te expectationis conceptae paenitere possit: siquidem eos fructus ex hoc nostro conatu, gentem nostram consecuturam polliceri nobis possumus, quos alias etiam nationes, a quibus hic vir, propria vel aliena lingua loquens auditus est, consecutas videmus. Et quidem si huius viri laudandi hic locus esset, vehementer solicitus essem, ne utpote impar oneri, nihil pro dignitate eius afferrem, sed enim ille opera nostra, hac in parte non indiget, qui et vivens humanam laudem omnem, semper ex animo contempsit, et ad altissimas beatorum sedes elatus maiora suorum factorum praeconia audit, et denique si quae virtutem gloria, tanquam umbra corpus consequitur, ea satis iam et multorum litteris consignata ad omnem posteritatem transmissa est, et in viventium adhuc auribus

sonat, ac per omnium ora vagatur. Nos interim tacere omnino non decebat, unde hoc tantum boni in nos derivaverimus, ne forte silentium (ut libera sunt hominum iudicia) aut ingrati animi aut invidi suspicionem apud quem piam nobis commovere posset, tum etiam ne tantum commendationis, quantum Vuieci nomen, afferre potest, nostro huic operi detraheretur. Meum hic potius, et meorum gentilium officium mihi suscipiendum et explendum est, ut meo ac meorum omnium nomine gratias agam Deo opt. max. quod te talem Pastorem habeamus, ex quo non utilitatem modo, ex omnium bonorum provisione, sed decus etiam referamus. Vere enim hoc dixerim, nôn auribus tuis, sed veritati et solatio nostro indulgens, nos habere Episcopum, quem cum praeclaris huius seculi viris, aequare possimus, non splendore generis aspicio cum hoc dico (licet nec is desit, isque talis, qui raris contingit, ut ex Ducum familia prognati sint) sed quod veram laudem parit, et ex vulgo Antistitum eximit, singulares tuas virtutes, quibus ita te auctum ornatumque conspicimus, ut maioribus augeri ornarique desiderare vix possimus. Nam sive comitatem et clementiam spectemus, sive in summo gradu animi tui erga omnes facilitatem consideremus, sive in tenuis fortunae homines, largam munificamque liberalitatem intueamur: sive denique in rebus suscipiendis animi magnitudinem: in promovendis constantiam contemplemur, ea omnia tanta in te uno reposita, quanta nec in Cimone et Pericle laudatissimis Atheniensium viris, aliisque summis Ducibus ac Imperatoribus reperiemus. Vigilant illi de nocte, ut quo intendant mature perveniant: tu ut commissum tibi gregem integrum et incolumem conserves, perpetuas agis excubias. Illi buccinarum tubarumque clangore, tu gallorum campanarumque sono ad tuas excitaris functiones. Illi sollicite provident nequid indignum milite: tu ne quid Antistitis agatur committaturque persona. Illi cavent

ne urbes aut castra capiantur, tu ne ratio ab illa parte animi, quae cum brutis est communis de sua sede deturbetur. Illi ad extremum navos idoneosque suis militibus, deligunt praefectos et centuriones, tu et ipse, et evocatis saepius e religiosorum familiis doctissimis quibusque viris, in hoc studium peculiariter incubuisti et incumbis, ut et Parochi, quos haec procuratio tangit, et illis subiecti cives suo non desint officio. Quo perfecisti, ut non solum laudem constantiam, gratiam, humanitatem, clementiam aliasque tuas praeclaras virtutes, sed etiam derepente, totam fere illam regionem immutatam, et quasi novam effectam suscipiant et admirentur. Tua enim diligentia factum est Praesul Amplissime, ut iam patrii sermonis, nec pastores: nec concionatores desideremus. Tua industria, collapsus pene in his terris Christianae religionis status erectus, atque ad pristinam stabilitatem nitoremque reductus est. Tua cura et vigilantia, verae religionis hostes audacem temeritatem, partim deposuerunt, partim intra limites suos continuerunt? Nihil denique mali, aut sceleris fingi excogitarique potest, quod auferre et abrogare aut conatus non sis, aut non coneris. Magna haec sunt Antistes Illustrissime tuarum laudum encomia, sed maiora illa, ex quibus tibi longe maius ac excelentius surgit decus atque ornamentum, haec singularis sacrarum rerum procuratio, haec immortalis Dei precibus atque hostiis perpetua placatio: hae diurnae nocturnaeque, quas pro Ecclesia Dei suscipis preces et meditationes, haec denique fidei religionisque Christianae strenua constansque defensio, cuius rei causa, et Seminarium lectissimorum adolescentum instituisti, et institutum nullis impensis parcens conservas, aliosque complures, a die quo in Episcopum Samogitiae assumptus es, ad haec usque tempora, praeclarissimis artium disciplinis instituens, domi tuae, non modo alis et foves, verum etiam ad omnes virtutis pietatisque

Christianae honestissimas sanctissimasque actiones, erudis atque instituis, ipse quoque ne senili laboribusque confectae aetati (quae requiem et a laboribus vacationem requirit) indulgens, omnibus illis, quibus, integris viribus et valetudine existens, fungeris officiis. Nam cum Lithuania toto fere octennio suo destituta esset pastore, ita tuam utrisque navasti operam, ut certari possit, Mednicensium ac Vilnensium fueris sisque Episcopus, ita enim utrisque abunde fecisti et facis, ut et illi suum, et hi suum merito, te appellare possint Episcopum. Providendum erat utrisque populis? Continuo providisti. Consulendum? Sine cunctatione consuluisti. Agendum de maximis religionis rebus? Illico egisti, cooptandi nonnulli in sacerdotum numerum? Sine mora cooptasti, et ut multa paucis complectar, nihil fuit tam arduum et operosum, nihil tam in accessu et factu difficile, quod tu horum causa non fecisses, aut facere noluisses. Et haec tua praeclarissima et excellentissima Ecclesiae et Reipub. causa suscepta et perfecta negotia predicabuntur et grata posteritatis recolentur memoria. Illud vero immortale ac prope divinum tuum consilium, quo summis, infimis, mediocribus, studere cupiens, sacras, supra totius anni Evangelia, gentis tuae idiomate interpretationes, et fieri curasti, et Typis mandasti, quantum tibi apud Deum mercedis et praemii, quantum apud tuos gentiles laudis, quantum apud posteros memoriae comparaveris, verbis exprimi vix potest. Tibi enim patria ob propensam in se voluntatem Ecclesiarum moderatores, ob labores sibi iminutos, cives ob caelestem salutaremque doctrinam propositam: reliqui omnes ob patrium sermonem: a squalore et interitu vindicatum perpetuo plurimum debebunt. Ut ergo Orpheus lyram, qua identidem usus est diis immortalibus consecravit, et miles Romanus, ad valuas Herculis arma quibus hostem saepius confecerat reposuit: ita ego onus hoc, non sponte et electione, sed

tua auctoritate et imperio, humeris meis impositum, ad locumque quo iussus sum perlatum depono sub oculis tuis qui imperasti et te conscio ac teste, profiteor, me rem tantam, nec aliis, qui in ea facilius fortasse desudassent praeripuisse, nec semel susceptam, negligenter transegisse, ut hinc inertiae ac desidiae, inde arrogantiae ac temeritatis notam aboleam. Ut ut res aliis videatur, satis mihi videbor consecutus, si tuis imperatis et iussis fecero satis, quod mihi semper maxime est, eritque in omnibus spectandum. Deus te nobis Antistes Illustrissime servet incolumem. Vorne. Calendis Martii. Anno a Christo Iesu nato 1599.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis tuae indignus servus.

Nicolaus Daugsza Canonicus Mednicensis.
Parochus Betigoliensis.

ŠVIESIAUSIAM IR GARBINGIAUSIAM KRISTUJE TĖVUI IR PONUI, P. MELCIORUI,

DIEVO MALONE MEDININKŲ VYSKUPUI KUNIGAIKŠČIUI GIEDRAIČIUI ir t. t., ir t. t.,

savo kilniausiam Ponui ir Globėjui,

meldžiu mūsų Viešpaties Dievo

Jėzaus Kristaus malonės ir palankumo

Turi, Šviesiausiasis Vyskupe, savo ypatingos pagarbos dangaus Tau patikėtai kaimenei ir mano pagarbos Tau neginčijamą įrodymą — Mokyčiausio ir Religingiausio Vyro Vujeko labai kruopščiai parengtus, mano darbu, o Tavo sumanymu, liepimu ir lėšomis lietuvių kalba išleistus visų metų šventosios Evangelijos aiškinimus. Veikalas tikrai puikus ir vertas, kad jį turėtų ne viena kita šalis išverstą į vieną ar kitą kalbą, bet kad jis būtų išplatintas daugybe įvairių tautų kalbų visame pasaulyje.

Visų mažiausiai reikėtų nerimauti, kad gali būti gėda dėl mano sunkaus darbo arba dėl Tavo vilčių, jei tik iš šių mūsų bendrų pastangų mes galėtume pažadėti, jog mūsų tauta gaus vaisių, kurių matome gavusias ir kitas tautas, girdinčias šį Vyrą sava arba svetima kalba. Ir, aišku, jei čia reikėtų man iškelti šio Vyro nuopelnus, labai jaudinčiausi, ir ne tik todėl, kad negaliu prilygti jo darbo dydžiui ir vertei, bet ir dėl to, kad mūsų žodžiai anam Vyrui nereikalingi, nes jis ir gyvas būdamas visa širdimi niekino bet kokias žmonių liaupses, o pakilęs į aukščiausią palaimintųjų buveinę, girdi dar didesnį savo darbų pašlovinimą. Antra vertus, jei šlovė paskui dorybę seka panašiai kaip šešėlis paskui kūną, tai jojo šlovė, jau paliudyta daugelio raštų ir perduota visoms ateinančioms kartoms, iki šiolei skamba gyvųjų ausyse ir sklinda iš lūpų į lūpas.

Vis dėlto mums netiko visiškai nutylėti, iš kur mes tiek gėrio pasisėmėme, nes tylėjimas (kadangi žmonių sprendimai nesuvaržyti) kartais galėtų sukelti kieno nors įtarimą, jog mūsų siela nedėkinga ir pavydi, ir tuomet šis mūsų darbas netektų to pritarimo, kokio gali susilaukti Vujeko vardas.

Dabar aš privalau atlikti dar didesnę savo ir tėvynainių pareigą — savo ir visų saviškių vardu padėkoti Geriausiam Didžiausiam Dievui, kad mes turime Tave, tokį Ganytoją, kuris, apdovanodamas mus visokiom gėrybėm, teikia mums ne tik naudą, bet ir garbę. Todėl štai ką atvirai pasakysiu — ne Tavo ausims, bet būdamas ištikimas teisybei ir išreikšdamas visų mūsų džiaugsmą,— mes turime Vyskupą, kurį galėtume lyginti su garsiausiais šio amžiaus vyrais, ne giminės spindesį turiu galvoje, kada tai sakau (nors jis ir to nestokoja: nedažnai pasitaiko tokių, kurie iš kunigaikščių giminės būtų kilę), bet tai, kas tikrą šlovę gimdo ir išskiria iš visų vyskupų,— ypatingas Tavo dorybes, kuriomis matome Tave taip gausiai apdovanotą ir spindintį, jog vargiai galėtume rasti didesnėmis dorybėmis apdovanotų ir išpuoštų. Juk Tavyje mes matome ir humaniškumą bei atlaidumą, ir visiems matomą didžiausią Tavo sielos subtilumą, ir nelaimingiesiems parodytą dosnų bei didį gailestingumą, ir pagaliau sprendimuose įžvelgiame didžiadvasiškumą, ateities planuose nuoseklumą,— viso Tavyje viename tiek daug, kiek neturi nei Kimonas ir Periklis, garbingiausi Atėnų vyrai, nei kiti garsiausi karvedžiai ir valdovai. Anie vyrai budi per naktį, kad kuo skubiau pasiektų tai, ko trokšta, o Tu visą laiką esi sargyboje, kad savo kaimenę dorą ir sveiką išsaugotum. Anuos ragina trimitų ir karo rago skardenimas, o Tave šaukia eiti savo pareigas gaidžių giedojimas ir varpų skambesys. Anie nerimauja rūpindamiesi, kad būtų verti kario, o Tu — Vyskupo vardo. Anie saugo, kad nebūtų užgrobti miestai ir pilys, o Tu — kad ne-

nurungtų proto ta sielos dalis, kuri nesiskiria nuo gyvulių. Pagaliau anie saviems kariams išrenka uolius ir tinkamus karvedžius ir būrių vadus, o Tu pats, bet dažniau su sutelktais pamaldžių mokyčiausių vyrų būriais nepaprastai stropiai siekei ir sieki, kad ir klebonai, kuriuos liečia Tavo globa, ir jų valdiniai visuomet atliktų savo pareigas. Tuo pasiekei, kad žavimasi ir stebimasi ne tik teisingumu, nuosaikumu, maloningumu, žmogiškumu, atlaidumu ir kitomis labai puikiomis Tavo dorybėmis, bet ir netikėtai visai pasikeitusiu ir tarsi naujai atgimusiu kraštu.

Iš tiesų, Tavo rūpesčiu, Galingiausiasis Vyskupe, yra pasiekta, kad jau nestokojame lietuvių kalbą mokančių kunigų ir pamokslininkų. Tavo uolumu beveik nusmukusi šiose žemėse krikščionybė atgavo ankstesnį savo tvirtumą ir spindesį. Argi Tavo pastangų ir budrumo dėka tikro tikėjimo priešininkai iš dalies neatsižadėjo savo neapgalvoto įžūlumo, o iš dalies argi nesutramdė jo tarp savo sienų? Ir pagaliau negali būti suregzta ar sumanyta tokia blogybė ar nedorybė, kurios Tu nemėginai ar nemėgintum atitolinti ar panaikinti.

Didžiuliai yra, Šviesiausiasis Vyskupe, šių Tavo žygių nuopelnai, bet dar didesni tie, iš kurių tau auga daug didesnė ir puikesnė garbė ir šlovė,— tas ypatingas rūpinimasis šventais dalykais, tas amžinas nemirtingojo Dievo permaldavimas maldomis ir aukomis, tos dienos ir naktys, kurias skiri Dievo Bažnyčiai melsdamasis ir medituodamas, ir pagaliau tas ryžtingas ir tvirtas krikščioniškojo tikėjimo ir religijos gynimas — dėl to ir rinktinių jaunuolių seminariją įsteigei, ir ją lėšų negailėdamas išlaikai, ir nuo tos dienos, kai esi Žemaičių Vyskupu paskirtas, iki pat šių laikų daugybę kitų jaunuolių savo namuose ne tik maitini ir puoselėji, mokydamas pačių puikiausių menų, bet ir auklėji bei mokai visų garbingiausių ir švenčiausių dorybės ir krikščioniškojo pamaldumo veiksmų, ir pats, nepaisydamas garbingo bei darbų nualsinto amžiaus, reika-

laujančio atilsio ir ramybės, vykdai savo pareigas, visiems jiems rodydamas vis naują jėgą ir sveikatą.

Kadangi Lietuva ištisus aštuonerius metus neturėjo savo Ganytojo, tai Tu ir čia, ir ten taip stropiai darbavaisi, kad galima būtų ginčytis, ar Tu buvai ir esi Žemaičių ar Vilniaus Vyskupas: tiek daug abiejuose kraštuose esi nuveikęs ir veiki, kad ir anie, ir šie galėtų vertai vadinti Tave savuoju Vyskupu. Juk reikėjo rūpintis abiejų kraštų žmonėmis? Nedelsdamas pasirūpinai. Reikėjo patarti? Nelaukdamas patarei. Reikėjo tvarkyti daugybę tikėjimo reikalų? Tučtuojau sutvarkei. Reikėjo kai kuriuos įšventinti į kunigus? Negaišdamas įšventinai. Ir dar daug ką norėčiau paminėti, bet trumpai pasakysiu, kad Tau nebuvo nieko nepakeliamo ir labai sunkaus ir nieko nėra pavojingo ir keblaus, ko Tu nebūtum padaręs ar nenorėjęs padaryti. Ir šituos ryškiausius ir puikiausius tavo darbus Bažnyčiai ir Valstybei šlovins ir su dėkingumu prisimins būsimosios kartos.

Šiuo iš tiesų nemirtingu ir, galima sakyti, Dievišku savo sumanymu iš visos širdies stengdamasis pasirūpinai, kad būtų parengtos ir spaudai atiduotos Tavo tautos kalba išverstos šventosios visų metų Evangelijos, skirtos didikams, valstiečiams ir bajorams; tuo Tu nusipelnei tokio Dievo atpildo ir atlygio, tokios savo tautiečių pagarbos, tokio būsimųjų kartų atminimo, kad žodžiais vos galima išreikšti. Todėl Tėvynė Tau liks amžinai skolinga už ypatingą atsidavimą, Bažnyčių pamokslininkai — už darbo palengvinimą, piliečiai — už paskelbtą Dievišką ir išganingą mokslą, visi kiti — už gimtosios kalbos išgelbėjimą nuo purvo ir žūties.

Taigi, kaip Orfėjas paaukojo nemirtingiems dievams lyrą, su kuria niekad nesiskyrė, kaip romėnų karys sudėjo prie Herkulio šventovės durų ginklus, kuriais daugybę kartų priešą buvo nugalėjęs, taip ir aš šią naštą, ant mano pečių užkrautą ne mano ini-

ciatyva ir pasirinkimu, bet Tavo valia ir įsakymu, pristatęs į tą vietą, kur buvo liepta, kloju prieš Tave, kuris liepei, ir atvirai pareiškiu (Tu tai žinai ir gali paliudyti), kad aš neišplėšiau tokio svarbaus dalyko iš kitų, kurie, galimas daiktas, būtų lengviau su juo susidoroję, ir, kartą jau pradėjęs, rūpestingai užbaigiau, kad tuo apsileidimo ir tinginystės, antra vertus, pasipūtimo ir lengvabūdiškumo gėdos išvengčiau. Kad ir kaip šis darbas kitiems atrodytų, aš jausiuosi pakankamai gerai jį atlikęs, jei tik Tavo valią ir nurodymus būsiu įvykdęs,—štai kas svarbiausia, į ką man visada ir visokiom aplinkybėm reikia ir reikės kreipti dėmesį.

Tesaugo mums Dievas Tave, Šviesiausiasis Vyskupe, sveiką.

Varniai, 1599 metai nuo Jėzaus Kristaus gimimo, kovo 1 diena.

Tavo Šviesiausios ir Garbingiausios
Viešpatystės nevertas tarnas
MIKALOJUS DAUKŠA, Medininkų
Kanauninkas, Betygalos valdytojas

Przedmowá do czytelniká łáſkáwego.

PRzypátruiąc ſię / y ſobą pilnie vważáiąc / czytelniku miły: w czymbych oyczyſtey kráinie mey poſłużyć y iey iákożkolwiek pomoc mogł / zdáłá mi ſię rzecz y ſtanowi moiemu przyſtoyna / y Kośćiołom Kátolickim w ſławnym Kśięſtwie náßym Litewſkim rozßerzonym / nie tylko ozdobna y vćiechy pełna / ále y wielce pożyteczna / gdybych kazánie dawno iuż od kśiędzá Wuyká Societatis IESV Theologá / vczenie nápiſáne y zebráne / y v wßytkich Kátholikow nie máłą cenę y wagę máiące / ná Czeſki / y Niemiecki ięzyk przetłumáczone / w właſny ięzyk náß Litewſki przełożył / y wßytkim ku czytániu podał. W czym mam zá to / że nie tylko kośćiołowi Litewſkiego ięzyká ále zgołá wßytkim obywátelom W. X. L. ponieKąd dogodzę tą moią pracą y poſługą / y okázyią / niektorym więtßych rzeczy pomyślánia y ważenia / á o náßym ięzyku Oyczyſtym / gorętßego ſtáránia y rozßerzenia nieiáką vczynię pobudkę. Bo ácz w prawdźie rzadki ieſt v nas zwłaßczá z przednieyßych / ktoryby w ięzyku polſkim biegłym nie był / y kazania te polſkim ięzykiem piſáne czytáć przez ſię nie mogł / wßákże moim zdániem więtßa ieſt tákich część / ktorzy go álbo nie rozumieią / álbo w nim máło co ſą świádomi / y oyczyſtym ięzykiem rzecz piſána / wiem iákiey ieſt v wßytkich narodow powagi / vćiechy / y ſmáku (ſkąd iák rozumiem kśiąg przekłádánie / z iednego ięzyká w drugi / v wßytkich narodow vroſło) ſam náß Litewſki narod / dla vmieietnośći ięzyká polſkiego y w nim biegłośći / do iákiego zániedbánia / opußczenia / y niemal odrzucenia / ięzyk ſwoy właſny przywiodł / kożdy snádnie widźi / lecz iák słußnie / niewiem kto pochwali. Ktory bowiem proßę narod ieſt pod niebem ták gruby y nikczemny / ktoryby tych trzech rzeczy właſnych y ſobie iákoby w rodzonych nie miał / gruntow oyczyſtych / obyczáiow / y mowy? Wßytkich wiekow ludźie / ięzykiem ſwoim właſnym mowili / y ná iego záchowánie / pomnożenie / zdobienie y kraſę / wielkie záwße oko mieli / nie maß nácyiey ták lichey / kątu ziemie ták podłego / ktoryby ięzyká ſwego vżywáć nie miał / tym poſpolićie wßyſcy vſtáwy pißą / tym Hiſtoryie y dźieie / ſwych y cudzych / nowe y ſtáre wydawáią / tym o wßytkich potrzebach Rzeczypoſpolitey rádzą / w kośćiele / w rádźie / domá / mile y przyſtoynie potrzeby wßeliákie odpráwuią / ſámo przyrodzenie tego vczy wßyſtkich / y práwie z pierśi máćierzyńſkich

káżdy

káżdy bierze skłonność ku iezykowi swemu y miłemu vżywániu záchowániu/ y pomnożeniu iego. Co nie tylko w ludziach ná oko widziemy/ále też y wnierozumnym stworzeniu. Coby to bowiem zá dziwy miedzy źwierzety były / gdyby kruk śpiewáć chciał iáko słowik / á słowik krákáć iáko kruk: kozieł ryczeć iáko lew/á lew blekotáć iáko kozieł: zginełáby włásność zá tákim sposobu właśnego odmienieniem/zginełáby niemal y istotá źwierzat ták rozmáitych y náturá. Ieśliż táka nieśtworność źwierzat/ tákieby w nich zámieszánie vczyniłá: coż rozumiemy iákie zámieszánie y záwichrzenie wludziach czyni: kiedy ieden w drugiego narodu iezyku swego oyczystego zgołá zániedbawszy ták dálece sie kocha z cudzego (niepomniac ná swoy / ktory mu Bog y náturá chce áby mowił) iákoby nie tey krainy y iezyká człowiek. Nie ziemie obfitością/ nie rożnością vbiorow/nie wesołością kráiow / nie miast y zamkow mocnością narody stoia/ále wiecey záchowániem y vżywániem iezyká włásnego/ ktory społeczność/ zgode y miłość bráterską/ mnoży y záchowuie. Iezyk iest spolnym zwiaskiem miłości/matka iedności / oycem społeczności państw strożem. Znieś ten: zniesiesz zgode/vniya/ y wszystko dobro. Znieś ten: zniesiesz słońce z niebá / pomieszasz porzadek świátá/ odeymiesz żywot y sławe. Kto onych/ ktorzy wieże aż pod obłoki wystawiáli/ imie swe chcac sławne vczynić/rospedził y rozegnał: niezgodá iezyká. Kto walki/ bunty/ y sedicyie záczał po wielkiey czesci ná świecie: rożność iezyká. Cokolwiek rozerwánia ieśt miedzy narodámi/ cokolwiek obmow/ szácowánia iedney nácyiey o drugiey/ wszytko to z rożności iezykow/ iák z korzenia wszytkiego zámieszánia vrosło. Bo z przyrodzenia káżdy iáko do swey nácyiey y krwie/ták do swego iezyká człowiek chęć ma wietsza y mocno sie do niego przywiezuie. Z drugiey záś strony czym ono wielkie krolestwo Perskie y stárodawna Monárchia áż do tad stoi/ iedno zgoda mowy: Czym sławne ono Rzymskie państwo v inszych narodow kwitło: czym meskie sprawy ich áż do ostátnich kráiow ziemie záchodziły/iedno przyrodzonego iezyká záchowániem /dla ktorego pomnożenia y rozszerzenia/nie tylko práwá stánowili/ ále y náuki rozmáite Philosophskie / y Bogow swych chwałe opisáli. Greckiego iezyká w práwách y wSenácie vżywáć zákázowáli. Czym Arábska kráiná/y Greckie państwá y insze odległe kráie stały: iedno záchowániem swego oyczystego iezyka. Nie wspominam Włoskiey ziemie/

ktora ták

ktora ták wielce wiezyká swego záchowániu y rozszerzeniu sie kocha/ że nie mász żadnych ksiag y máteriy ták bárzo trudnych/ ktorychby/iey ludzie wiezyk własny nie przekłádáli. Opuszczam ktoreylesmy wszyscy swiádomi/ nam przyległa Polske wktorey iezyk własny iáko kwitnie y iák sie pomnaża/ ktoż niewie? ktoż nie swiádom? Lecz to nie tym vmysłem mowie/ábym miał gánić biegłość y vmieietność postronnych iezykow/(ktora v wszystkich ludzi chwale y cene záwsze swoie ma y miáła) z właszczá Polskiego / ktory nam przez ono miłe ziednoczenie W. X. nászego s sławna korona Polska / niemal przyrodzony iest. Ale tylko gánie zániedbánie/á zbrzydzenie y niemal odrzucenie iezyká nászegó własnie Litewskiego. O Boże day żebysmy sie obaczyli/ y z tego veternu kiedyż tedyż powstáli. Izali nie widziemy iáko wiele kgtow W. X. nászego nieznáiomościa rzeczy do wiáry y zbáwienia duszney należacych ginie? iák wiele w prostocie/ w grubych grzechách/ zabobonach pogáńskich / y po dziś dzień żyie? Izali nie słyszemy iák ich wiele vmiera w złym y nie Krześciáńskim żywocie? á ná zátracenie wieczne idzie. To skad? iedno z opuszczenia iezyká oyczystego/ z zániedbánia przyrodzoney mowy. Iáko bowiem prostotá zrozumie rzeczy dobre y zbáwienne? kiedy ten ktory vczyć ma/ álbo iezyká iego nie zna albo sie im brzydzi/ iáko beda słyszeć / y wierzyć mowi Páwel S. iesli nie máia przepowiedáczá? iáko czynić? iesli nie zrozumieia náuczyćielá? Użalmy sie nászey własney krwie/ ktora táka bárbária rzeczy zbáwiennych ginie. Nászych własnych członkow (wszyscychmy bowiem nie tylko w Krystusie iedno/ ále też y woyczyznie/)użalmy sie. Niedopuszczaymy czastce nászey ták mizernie ginać. Nie ważmy sobie lekce dusz droga krwia Krystusowa skropionych/bychmy snać w srogim ráchunku ná onym Trybunále wálnym Bogá surowego/ winnymi nie zostáli / by z reku nászych/krwie bráćiey nászey nie szukał ten/ ktory moc ma zábiwszy ćiáło / pusćić dusze nápotepienie bez końcá. Boymy sie tego/y strácháymy sie/á lekce swego narodu mowy(z właszczá ktorzy duszom ludzkim służemy)nieważmy/ gdyż z zániedbánia iey y opuszczenia/my y krew nászá/ w tákie niebespieczeństwá wpadamy. Toć iest/ to záiste iest/co mie po wielkiey cześći do przełożenia tych ksiag w iezyk nász oyczysty pobudziło y prywiodło / to co praca te záprawde nie lekka osłodziło/wdzieczna y miła vczyniło.

Rom: 10.

Math: 10.

Przyimićiesz tedy pásterze dusz ludzkich/te licha posługe brátá wászego. Przyimi W. X. L. te máluczka prace moie/lecz z wielkiey checi przećiw tobie pochodzaca. Słuchay narodzie

nász Dok=

náß Doktorá w náuce zbáwienney zbogáconego/ y w polßcze y indziey ta ſwoia praca wſławionego / iezykiem iuß nie polſkim/ále twym włáſnym do ćiebie mowiacego. Tu náukę ßczyra y nie sfáłßowána Jezuſá twego vſłyßyß. Tu iáko w ſummie Oycow y Doktorow S. zámkniona ſtárożytnosć/y náuki Kátolickiey práwowiernosć wyczyrpnieß. Tu przećiwko nowym nieukom obrone prawdy naydzieß. Czytayćie ſchećia wßyſcy/ ále wy naywiecey/ ktorych ſtárániu duße wiernych ſa powierzone. Stad náuke zdrowa/ wykład wiáry powßechney prawdziwy/ ktory im podawáć bedziećie/ weźmiećie. Stad iáko piſmo s. rozumieć y wykłádáć y trudnośći ieg rozwiezowáć máćie/ náuczyćie ſie. Stad iák z ſáidaká nieiákieg ſtrzały oſtre bráć możećie ktoremi y Heretyckie mátáctwá/ y náuk fałeßnych zdrády y bluźnierſtwá wznowione zbiiećie/ y práwie ná głowe poráźićie. Tu lekárſtwá/ ná rozmáitosć chorob/ y ran dußnych zleczenie naydziećie. Tu náwet obligácyia powinnośći y wáßey y owieczek wáßych poznaćie. Może też niegdy tá praca moia pomoc/ tudźieß zátrudnionym Páſterzom/ ktorym ſie czeſto tráfia/ ná máteryey/ y ná ſłow zbieraniu/ dobra czaſtke czáſu tráćić. Czemu oboygu ta ksiega ſie doſyć czyni. Bo y máteryiey rozmáitosć y ſłow obfitosć łátwiuchno pilnego czytelniká zbogáći: tudźieß też y goſpodarzom Kátolickim / ktorzy czáſem álbo trudnośćiámi iákimi vwikłáni/ álbo dla odległośći dálekiey kośćiołow (ácz świeto kożde Kátolickie/ ty trudnośći vlacniáćby miáło) nie moga ná kazánia przybyc. Czego iákokolwiek powetowáć beda mogli/ czytáiac w domiech ſwych ty kazánia/ z nich iáko przyſtoi pomoc duchowna y ochłode y pożytki ſobie Krześćiáńſkie / zbieráiac. Ná oſtátek bych nie miał inßey y wy wßyſcy z tych ksiag ná Litewſki iezyk przełożonych pomocy y pożytku/ doſyć mi bedzie ná tym/ że ta iákażkolwiek máła praca moia/ iák mniemam y żadam/ dam powod y pochop náßym ku iezyká oyczyſtego zámiłowániu/ záchowániu y roſkrzewieniu. Ponieważ ná nim nam y wßyſtkim mießkáńcom W. X. L. ták wiele iák ſie rzekło należy. Bogu ćie oddawam czytelniku miły zázyway z ochota y pożytkiem ták potrzebney ksiegi.

Hunc librum ... A 1822 ...
Em...

PRZEDMOWA DO CZYTELNIKA ŁASKAWEGO

Przypatrując się i o sobie pilnie uważając, czytelniku miły, w czymbych ojczystej krainie mej posłużyć i jej jakożkolwiek pomóc mógł, zdała mi się rzecz i stanowi mojemu przystojna, i kościołom katolickim w sławnym Księstwie naszym Litewskim rozszerzonym nie tylko ozdobna i uciechy pełna, ale i wielce pożyteczna, gdybych kazanie, dawno już od księdza Wujka Societatis Jesu theologa uczenie napisane i zebrane i u wszytkich katholików niemałą cenę i wagę mające, na czeski i niemiecki język przetłumaczone, w własny język nasz litewski przełożył i wszytkim ku czytaniu podał. W czym mam za to, że nie tylko kościołowi litewskiego języka, ale zgoła wszytkim obywatelom W.Ks.L. poniekąd dogodzę tą moją pracą i posługą i okazją niektórym więtszych rzeczy pomyślania i ważenia, a o naszym języku ojczystym gorętszego starania i rozszerzenia niejaką uczynię pobudkę. Bo acz wprawdzie rzadki jest u nas, zwłaszcza z przedniejszych, któryby w języku polskim biegłym nie był i kazania polskim językiem pisane czytać przez się nie mógł, wszakże moim zdaniem więtsza jest takich część, którzy go albo nie rozumieją, albo w nim mało co są świadomi i ojczystym językiem rzecz pisana wiem jakiej jest u wszytkich narodów powagi, uciechy i smaku (skąd, jak rozumiem, ksiąg przekładanie z jednego języka w drugi u wszytkich narodów urosło). Sam nasz litewski narod dla umiejętności języka polskiego i w nim biegłości dó jakiego zaniedbania, opuszczenia i niemal odrzucenia język swój własny przywiódł, każdy snadnie widzi, lecz jak słusznie nie wiem, kto pochwali. Który bowiem, proszę, naród jest pod niebem tak gruby i nikczemny, którędy tych trzech rzeczy własnych i sobie jakoby wrodzonych nie miał — gruntów ojczystych, obyczajów i mowy. Wszytkich

wieków ludzie językiem swoim własnym mówili i na jego zachowanie, pomnożenie, zdobienie i krasę wielkie zawsze oko mieli. Nie masz nacyjej tak lichej, kutu ziemie tak podłego, któryby języka swego używać nie miał. Tym pospolicie wszyscy ustawy piszą, tym historyje i dzieje swych i cudzych nowe i stare wydawają, tym o wszytkich potrzebach Rzeczypospolitej radzą, w kościele, w radzie, doma mile i przystojnie potrzeby wszeliakie odprawują, samo przyrodzenie tego uczy wszystkich i prawie z piersi macierzyńskich każdy bierze skłonność ku językowi swemu i miłemu używaniu, zachowaniu i pomnożeniu jego. To nie tylko w ludziach na oko widziemy, ale też i w nierozumnym stworzeniu. Coby to bowiem za dziwy między zwierzęty były, gdyby kruk spiewać chciał jako słowik, a słowik krakać jako kruk, kozieł ryczeć jako lew, a lew blekotać jako kozieł. Zginęłaby własność za takim sposobu własnego odmienieniem, zginęłaby niemal i istota zwierząt tak rozmaitych, i natura. A jeśliż taka niestworność zwierząt takieby w nich zamieszanie uczyniła, cóż rozumiemy, jakie zamieszanie i zawichrzenie w ludziach czyni, kiedy jeden w drugiego narodu języku, swego ojczystego zgoła zaniedbawszy, tak dalece się kocha z cudzego (nie pomniąc na swój, którym Bóg i natura chce, aby mówił), jakoby nie tej krainy i języka człowiek. Nie ziemie obfitością, nie różnością ubiorów, nie wesołością krajów, nie miast i zamków mocnością narody stoją, ale więcej zachowaniem i używaniem języka własnego, kthóry społeczność, zgodę i miłość braterską mnoży i zachowuje. Język jest spólnym związkiem miłości, matką jedności, ojcem społeczności, państhw stróżem. Znieś ten, zniesiesz zgodę, uniją i wszystko dobro. Znieś ten, zniesiesz słonce z nieba, pomieszasz porządek świata, odejmiesz żywot i sławę. Kto onych, którzy wieżę aż pod obłoki wystawiali, imię swe chcąc sławne uczynić, rospędził i rozegnał? Niezgoda języka. Kto walki, bunty i sedicy-

je zaczął po wielkiej części na świecie? Różność języka. Cokolwiek rozerwania jest między narodami, cokolwiek obmów, szacowania jednej nacyjej o drugiej — wszytko to z różności języków, jak z korzenia wszytkiego zamieszania urosło. Bo z przyrodzenia każdy jako do swej nacyjej i krwie, tak do swego języka człowiek chęć ma więtszą i mocno się do niego przywięzuje. Z drugiej zaś strony, czym ono wielkie królestwo Perskie i starodawna monarchia aż dotąd stoi — jedno zgodą mowy. Czym sławne ono Rzymskie państwo u inszych narodów kwitło, czym męskie sprawy ich aż do ostatnich krajó/w/ ziemie zachodziły — jedno przyrodzonego języka zachowaniem, dla którego pomnożenia i rozszerzenia nie tylko prawa stanowili, ale i nauki rozmaite philosophskie i Bogów swych chwalę opisali, greckiego języka w prawach i w senacie używać zakazowali. Czym Arabska kraina i Greckie państwa i insze odległe kraje stały — jedno zachowaniem swego ojczystego języka. Nie wspominam Włoskiej ziemie, która tak wielce w języka swego zachowaniu i rozszerzeniu się kocha, ze nie masz żadnych ksiąg i materij tak barzo trudnych, którychby jej ludzie w język własny nie przekładali. Opuszczam, której jeśmy wszyscy świadomi — nam przyległą Polskę, w której język własny jako kwitnie i jak się pomnaża, któż nie wie, któż nieświadom. Lecz to nie tym umysłem mówię, abym miał ganić biegłość i umiejętność postronnych języków (która u wszystkich ludzi chwalę i cenę zawsze swoję ma i miała), zwłaszcza polskiego, który nam przez ono miłe zjednoczenie W.Ks. naszego s sławną koroną Polską niemal przyrodzony jest. Ale tylko ganię zaniedbanie a zbrzydzenie i niemal odrzucenie języka naszego właśnie litewskiego. O Boże, daj, żebyśmy się obaczyli i z tego veternu kiedyż tedyż powstali. Izali nie widziemy, jako wiele kątów W.Ks. naszego nieznajomością rzeczy, do wiary i zbawienia dusznego należących, ginie; jak wiele w prosto-

cie, w grubych grzechach, zabobonach pogańskich i po dziś dzień żyje. Izali nie słyszemy, jak ich wiele umiera w złym i niekrześciańskim żywocie a na zatracenie wieczne idzie. To stąd jedno z opuszczenia języka ojczystego, z zaniedbania przyrodzonej mowy. Jako bowiem prostota zrozumie rzeczy dobre i zbawienne, kiedy ten, który uczyć ma, albo języka jego nie zna, albo się im brzydzi. Jako będą słyszeć i wierzyć, mówi Paweł ś[więty], jeśli nie mają przepowiedacza, jako czynić, jeśli nie zrozumieją nauczyciela. Użalmy się naszej własnej krwie, która taką barbarią rzeczy zbawiennych ginie. Naszych własnych członków (wszyscychmy bowiem nie tylko w Krystusie jedno, ale też i w ojczyznie) użalmy się. Niedopuszczajmy cząstce naszej tak mizernie ginąć. Nie ważmy sobie lekce dusz, drogą krwią Krystusową skropionych, bychmy snać w srogim rachunku na onym Trybunale walnym Boga surowego winnymi nie zostaliby z ręku naszych; [żeby] krwie braciej naszej nie szukał ten, który moc ma, zabiwszy ciało, puścić duszę na potępienie bez końca. Bojmy się tego i strachajmy się, a lekce swego narodu mowy (zwłaszcza którzy duszom ludzkim służemy) nie ważmy, gdyż z zaniedbania jej i opuszczenia my i krew nasza w takie niebespieczeństwa wpadamy. Toć jest, to zaiste jest, co mię po wielkiej części do przełożenia tych ksiąg w język nasz ojczysty pobudziło i przywiodło, to, co pracą tę zaprawdę nielekką osłodziło, wdzięczną i miła uczyniło.

Przijmi[j] ciesz tedy pastyrze dusz ludzkich tę lichą posługę brata waszego. Przijmi W.Ks.L. tę maluczką pracę moję, lecz z wielkiej chęci przeciw tobie pochodzącą. Słuchaj, narodzie nasz, doktora, w nauce zbawiennej zbogaconego i w Polszcze i indziej tą swoją pracą wsławionego, językiem jusz nie polskim, ale twym własnym do ciebie mówiącego. Tu naukę szczyrą i niesfałszowaną Jezusa twego usłyszysz. Tu jako w summie ojców i doktorów ś[więtych]

zamkniona starożytność i nauki katolickiej prawowierność wyczyrpniesz. Tu przeciwko nowym naukom obronę prawdy najdziesz. Czytajcie s chęcią wszyscy, ale wy najwięcej, których staraniu dusze wiernych są powierzone. Stąd naukę zdrową, wykład wiary powszechnej prawdziwy, który im podawać będziecie, weźmiecie. Stąd jako pismo ś[więte] rozumieć i wykładać i trudności jego rozwięzować macie, nauczycie się. Stąd, z saidaka niejakiego strzały ostre brać możecie, któremi i heretyckie matactwa i nauk faleszných zdrady i bluźnierstwa wznowione zbijecie i prawie na głowę porazicie. Tu lekarstwa na rozmaitość chorób i ran dusznych zleczenie najdziecie. Tu nawet obligacyją powinności i waszej i owieczek waszych poznacie. Może też niegdy ta praca moja pomóc tudziesz zatrudnionym pasterzom, którym się często trafia na matery[j]ej i na słów zbieraniu dobrą cząstkę czasu tracić, czemu obojgu ta księga się dosyć czyni, bo i materyjej rozmaitość i słów obfitość łatwiuchno pilnego czytelnika zbogaci; tudziesz też i gospodarzom katolickim, którzy czasem albo trudnościami jakimi uwiklani, albo dla odległości dalekiej kościołów (acz swięto kożde katolickie ty trudności ułacniaćby miało) nie mogą na kazania przybyć. Czego jakokolwiek powetować będą mogli, czytając w domiech swych ty kazania, z nich jako przystoi pomoc duchowną i ochłodę i pożytki sobie krześcianskie zbierając. Naostatek bych nie miał inszej i wy wszyscy z tych ksiąg na litewski język przełożonych pomocy i pożytku, dosyć mi będzie na tym, ze tą jakążkolwiek małą pracą moją, jak mniemam i żądam, dam powód i pochop naszym ku języka ojczystego zamiłowaniu, zachowaniu i rozkrzewieniu, ponieważ na nim i wszystkim mieszkańcom W.Ks.L. tak wiele, jak się rzekło, należy. Bogu cię oddawam, czytelniku miły, zażywaj z ochotą i pożytkiem tak potrzebnej księgi.

PRAKALBA Į MALONŲ SKAITYTOJĄ

Žiūrėdamas ir svarstydamas, malonus skaitytojau, kaip galėčiau patarnauti savo gimtajam kraštui ir jam kuo nors padėti, gaľvojau, kad ir mano luomui tiktų ir daiktas būtų ne tik gražus, bet ir labai naudingas katalikų Bažnyčiai, išsiplatinusiai mūsų garbingoj Lietuvos kunigaikštystėj, jei išversčiau ir visiems skaityti duočiau Jėzaus Draugijos teologo kunigo Vuiko seniai parašytus pamokslus, visur katalikų tarpe nemažai vertinamus ir branginamus ir išverstus į čekų ir vokiečių kalbas. Todėl manau, kad tuo savo darbu ir patarnavimu įtiksiu ne tik lietuvių Bažnyčiai, bet ir apskritai visiems L[ietuvos] D[idžiosios] K[unigaikštystės] gyventojams, o kitiems duosiu progos pasvarstyti ir pagalvoti apie didesnius dalykus ir paraginsiu daugiau rūpintis savo tėvų kalba ir jos išplatinimu. Nors tikrai daug kas iš mūsų, ypač aukštesnių luomų tarpe, gerai moka lenkiškai ir gali skaityti lenkiškai rašytus pamokslus, bet vis dėlto didesnė dalis yra tokių, kurie lenkų kalbos nesupranta arba ne kiek jos temoka, o iš kitos pusės žinom, kaip kiekvienai tautai brangus ir malonus dalykas, rašytas gimtąja kalba (iš čia mano nuomone, kilo visose tautose vertimas iš vienos kalbos į kitą), tik pati mūsų lietuvių tauta, besirūpindama išmokti lenkiškai, savo tikrąją kalbą apleido, paniekino ir beveik pametė — tai aiškiai mato kiekvienas, bet nežinau, ar kas už tai pagirs. Kurgi yra pasauly tokia menka ir niekam verta tauta, kuri neturėtų savo trijų lyg įgimtų dalykų: savo žemės, papročių ir kalbos? Visų amžių žmonės vartojo savo gimtąją kalbą, rūpinosi jos išlaikymu, gražinimu ir platinimu. Nėra tokios menkos tautos, nėra tokio mažo žemės sklypo, kur nevartotų savo gimtosios kalbos, kuria paprastai rašomi įstatymai, kuria rašoma savo ir kitų šalių istorija, kuria svarstomi visi krašto reikalai, kuria gražiai ir padoriai atliekami reikalai bažnyčioj, susirinkimuose

ir namie; pati gamta to viso moko, ir kiekvienas beveik iš motinos krūtų gauna palinkimą į savo kalbą — į jos vartojimą, gynimą ir platinimą. Taip elgiasi ne tik žmonės, bet ir neprotingi sutvėrimai. Ar ne keista būtų gyvuliams, jei varna panorėtų giedoti kaip lakštingala, o lakštingala krankti kaip varna; arba ožys riaumoti kaip liūtas, o liūtas bliauti kaip ožys? Nuo tokio savo prigimties keitimo išnyktų gyvulių rūšys, išnyktų jų įvairumas ir gamta. Jei gyvulių iškrypimas iš savo prigimties padarytų tokią netvarką, tai suprantamas daiktas, kokia netvarka ir sumišimas kiltų žmonių tarpe, jei viena tauta tiek pamėgtų kitos tautos kalbą, jog pamestų ir visai pamirštų savo tėvų kalbą, kuria turi kalbėti pagal Dievo ir gamtos įstatymus. Juk tautos laikosi ne žemės derlingumu, ne apdarų įvairumu, ne apylinkių smagumu, ne miestų ir pilių tvirtumu, bet vien vartojimu savo gimtosios kalbos, kuri kelia ir stiprina pilietiškumą, santaiką ir brolišką meilę. Kalba yra bendras meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo tėvas, viešpatysčių sargas. Panaikink kalbą — panaikinsi santaiką, vienybę ir viską gera. Panaikink kalbą — panaikinsi saulę nuo dangaus, suardysi pasaulio tvarką, atimsi gyvenimą ir garbę. Kas išskirstė ir išvaikė tuos, kurie statė bokštą lig debesų norėdami išgarsinti savo vardą? Kalbos nevienodumas. Kas dažniausiai pasauly daro karus, maištus ir sukilimus? Kalbos įvairumas. Tautų rietenos ir peštynės visados eina iš kalbos įvairumo, to visokių nesutikimų šaltinio. Kaip prigimimas traukia kiekvieną žmogų prie savo giminės ir kraujo, taip traukia jį ir prie savo kalbos, ir jis prie jos prisiriša. Iš kitos pusės, kas laiko lig šiol tą didžią persų monarchiją? Tik kalbos vienodumas. Kas iškėlė tą garbingą Rymo viešpatystę tarp kitų tautų? Kas nunešdavo rymėnų didžių darbų garsą į tolimiausius žemės pakraščius? Tai prisirišimas prie gimtosios kalbos, kurią jie tobulino ir platino ne tik leisdami įstatymus, bet ir vartodami ją įvairiuose filosofijos moks-

luose, aprašinėdami savo dievų garbę; vartoti graikų kalbą įstatymuose ir senate drausdavo. Kas palaiko arabų žemę, graikų viešpatystes ir kitas tolimas šalis? Tik savo tėvų kalbos meilė. Neminėsiu čia italų žemės, kuri tiek rūpinasi savo kalbos kėlimu, jog nerasi tokios knygos ir tokių sunkių dalykų, kurių jos žmonės negalėtų išversti į savo kalbą. Praleidžiu mums visiems žinomą mūsų kaimynę Lenkiją: kas nežino, kas negirdėjo, kaip jos kalba žydi ir plečiasi? Tai sakau ne dėl to, kad norėčiau peikti svetimų kalbų mokėjimą (kuris visiems žmonėms visada turėjo ir turi savo reikšmę ir vertę), ypač mokėjimą lenkų kalbos, kuri mums, susidėjus mūsų Didžiajai Kunigaikštystei su garbinga Lenkų Karūna, tapo beveik prigimta. Tik peikiu savo lietuviškos kalbos apleidimą, paniekinimą ir beveik pametimą. Duok Dieve, kad susiprastumėm ir iš to nuopuolio kada nors pakiltumėm. Argi nematom, kaip daugelis mūsų Didžiosios Kunigaikštystės kampų žūva dėl savo tikėjimo ir vėlės išganymo dalykų nežinojimo? Kaip daugelis lig šios dienos gyvena tamsume, didelėse nuodėmėse ir stabmeldiškuose prietaruose? Argi negirdime, kaip jų daugelis miršta nedorai ir nekrikščioniškai gyvenę ir eina į amžiną prapultį? Dėl ko taip yra? Vien dėl savo gimtosios kalbos paniekinimo ir pametimo. Kaipgi tamsus žmogus supras gerus ir išganingus dalykus, jei tas, kuris turi mokyti, jo kalbos nemoka arba nekenčia? Kaip klausys ir tikės, sako šventas Povilas, jei neturi vertiko? Ką reikia daryti, jei nesupranta mokytojo? Pasigailėkim savo pačių kraujo, kuris žūva dėl tokio negirdėto išganymo dalykų nepažinimo. Pasigailėkim savo pačių sąnarių, nes mes esam vienas kūnas ne tik Kristuje, bet ir tėvynėje. Neleiskim savo daliai taip niekingai žūti. Neverskim niekais brangiu Kristaus krauju apšlakstytų žmonių vėlių, idant neliktume kalti duodant apyskaitą prieš rūstingąjį Dievą paskutinio teismo baisioj dienoj, kur iš mūsų pareikalaus

mūsų brolių kraujo Tas, kuris turi galią užmušęs kūną įmesti vėlę į amžiną prapultį. Bijokim mes to ir neniekinkim savo tautos kalbos (ypač tie, kuriems pavestos ganyti žmonių vėlės), nes ją niekindami ir pamesdami mes ir savo kraują statome į didelį pavojų. Štai tas, iš tikrųjų tas, kas mane paragino išversti šią knygą į mūsų gimtąją kalbą, kas tą darbą, tikrai nelengvą, saldino ir darė malonų.

Todėl priimkite, žmonių vėlių ganytojai, tą menką jūsų brolio patarnavimą. Priimk, L. D. K., tą mano mažutį darbelį, bet kilusį iš didelio noro tau padėti. Klausyk, mūsų tauta, išganymo moksle prityrusio daktaro, šiuo savo darbu išgarsėjusio Lenkijoj ir kitur, o dabar prabilusio į tave nebe lenkiškai, bet tavo pačios kalba. Čia išgirsi tikrą ir neiškreiptą Kristaus mokslą. Čia rasi šventųjų tėvų ir daktarų senoviškumą ir katalikų mokslo tikrumą. Čia gausi tiesos apgynimą prieš naujų laikų nemokėlius. Skaitykit su noru visi, bet labiausiai jūs, kuriems pavesta rūpintis tikinčiųjų vėlėmis. Iš čia imsite mokslą sveiką ir tikėjimo tiesų, kurias skelbsite, išdėstymą teisingą. Iš čia išmoksit suprasti Šventąjį Raštą ir jo sunkumus aiškinti. Iš čia galėsit imti tartum iš kokio saidoko aštrias strėles, kuriomis sumušite kreivatikių gudrybes, jų netikrų mokslų vylius ir atnaujintus piktažodžiavimus. Čia rasite ir vaisto įvairioms sielos ligoms ir žaizdoms gydyti. Čia sužinosit jūsų ir jūsų avelių priedermes. Tas mano darbas kartais gali padėti ir labai užsiėmusiems ganytojams, kuriems dažnai tenka gaišti nemaža laiko ieškant turinio ir žodžių. Ta knyga tinka abiem pusėm, nes ir turinio įvairumu, ir žodžių gausumu gali skaitytoją patenkinti. Dar ji naudinga ir šeimininkams katalikams, kurie dėl tam tikrų savo reikalų ir bažnyčios tolumo (nors kiekviena katalikų šventė turėtų tuos reikalus prašalinti) negali į pamokslus atvykti. Čia bent kiek jie galės atsilyginti skaitydami tuos pamokslus savo namuose ir semdami

iš jų dvasišką naudą ir krikščionišką pastiprinimą. Pagaliau jei niekas neturėtų kitos pagalbos ir naudos iš tos išverstos į lietuvių kalbą knygos, aš būsiu patenkintas tuo, kad šiuo savo menku darbu, kaip manau ir trokštu, patrauksiu savuosius mylėti, ginti ir platinti tėvų kalbą. Juk ja turim, kaip sakyta, labai rūpintis mes ir visi L. D. K. gyventojai. Dievui tave pavedu, malonus skaitytojau, vartok su noru ir nauda šitą knygą.

Mikalojaus Daukšos POSTILĖS PRAKALBOS

Lietuvos dainius Adomas Mickevičius savo įžymiąją poemą „Ponas Tadas“ pradėjo visiems žinomais žodžiais: „Tėvyne Lietuva, mielesnė už sveikatą! // Kaip reik tave branginti, vien tik tas pamato, // Kas jau tavęs neteko“ (V. Mykolaičio-Putino ir J. Marcinkevičiaus vertimas). Šie žodžiai turi didelę apibendrinamąją reikšmę. Kasdieniame gyvenime mums daugelis dalykų rodosi esą savaiminiai — ne tik tėvynė, bet ir tauta, kalba, sveikata. Ir tada, kai kyla grėsmė tų vertybių netekti, suskantame jomis rūpintis, jas tausoti, ginti, o praradę — apgailestauti.

Ilgame lietuvių tautos amžių būvyje ne kartą kilo grėsmė jos kalbai. Bene pirmasis ir vienas iš žymiausių šauklių, didžiu balsu raginusių savo meto visuomenę atsitokėti ir nebūti abejingą gresiančiam pavojui netekti gimtosios kalbos, buvo Mikalojus Daukša (po 1527—1613). Tas Žemaičių vyskupijos kanauninko, vieno iš lietuvių raštijos pradininkų šauksmas — tai iš lenkų kalbos jo verstos Jokūbo Vujeko (1541—1597) postilės (lietuviškąjį vertimą toliau vadinsime, kaip literatūroje įprasta, Daukšos postile) dvi paties Daukšos rašytos prakalbos — viena lotyniška, skirta vyskupui Merkeliui Giedraičiui (apie 1536—1609), antroji — lenkiškai rašyta „Prakalba į malonųjį skaitytoją“. Ši buvo tikra lietuvių tautinės savimonės deklaracija, būrusi visus, kuriems brangi lietuvių kalba ir lietuviškumas. Jos mintys ne mažiau aktualios ir šiandien.

Kad suvoktume, kaip subtiliai M. Daukša juto lietuvių tautą tykantį pavojų, pamąstykime apie XVI a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje susiformavusią ekonominę, politinę ir ypač kultūrinę

situaciją, kėlusią grėsmę lietuvių kalbai. Žinoma, ir tuo metu, ir vėliau būta ne vieno patriotiškai nusiteikusio lietuvių veikėjo, bet jie, atrodo, tos grėsmės padarinių nesuvokė. Tuo M. Daukša išsiskyrė iš savo amžininkų.

XVI a. lietuviai negrįžtamai prarado savo senąją religiją — labai svarbų tautinės savimonės veiksnį, glaudžiai jungusį visus tautos sluoksnius: bajorus ir valstiečius, valdovus ir liaudį. Toji religija kėlė ir kreipė tautos ryžtą vieningai, bekompromisiškai kovoti su išorės priešais kryžiuočiais bei lenkais, aiškiai atribojo lietuvį nuo slavų valstybės rytuose ir pietuose. Kol lietuvis laikėsi senosios religijos, jis buvo lietuvis. M. Daukšos laikais, praėjus beveik 200 metų nuo krikšto, lietuvių tauta tos jungties neteko. Krašte vis labiau įsigalinti kosmopolitinė katalikybė ir jai nusileidžiančios įvairios protestantų kryptys negalėjo būti tautinės savimonės atrama. Tai buvo aišku ir M. Daukšai. Krikščionybė, iš esmės imant, suskaldė lietuvių tautą. Valdantysis sluoksnis nesulaikomai, nepaisydamas bendrų tautos interesų, pasinašino į spindinčią Vakarų kultūrą, palikdamas tamsumoje ir kultūrinėje izoliacijoje didžiąją tautos dalį — valstiečius. Formaliai tiek bajorai, tiek valstiečiai išpažino vieną kurią krikščionybės rūšį. Tačiau Vakarų kultūros išprusinto bajoro religija smarkiai skyrėsi nuo užuito valstiečio religinių įvaizdžių, tarp kurių būta dar nemaža senojo tikėjimo liekanų, kėlusių tiek dvasininkams, tiek humanistinių idėjų nuteiktiems pasauliečiams bajorams tam tikrą koktumą.

Įveikus kryžiuočius ir kalavijuočius, lietuvių tauta neteko dar vieno itin svarbaus jungiamojo ryšio — bendro tikslo apsiginti nuo išorės priešų. Prasidėjo palyginti ilgas ramaus gyvenimo amžius, užsimezgė glaudesni kontaktai su Lenkija, Vokietija, Italija ir kitais kraštais. Bajorams tai sužadino

didelės kultūros, Vakarų civilizacijos teikiamų materialinių ir dvasinių gėrybių alkį. Gyventi ne blogiau kaip kitų šalių turtingiesiems! — toks buvo XVI a. Lietuvos bajorų siekimas. O jį realizuoti įmanoma per kitas kalbas — lotynų, vokiečių, italų ir visų pirma per lenkų kalbą. Lietuvių kalba to kultūrinio poreikio patenkinti negalėjo. Antai iki 1599 m. lietuvių kalba buvo išspausdinta tik 11 išimtinai religinio turinio leidinių. Per tą patį laiką lenkiškų būta jau keli tūkstančiai knygų. Mokėdamas lenkiškai, galėjai skaityti Dantės, Petrarkos, Melanchtono, Makiavelio, Erazmo Roterdamiečio, Liuterio raštus. Lenkų originalioji grožinė kūryba (Mikolajus Rejus, Janas Kochanovskis, Mikolajus Sempas Šardinskis ir kt.) galėjo patenkinti net išrankaus skonio skaitytoją. Turtinga buvo poleminė ir publicistinė literatūra, ėmė rodytis istorijos veikalų (Motiejaus Strijkovskio, gyvenusio, kūrusio Lietuvoj ir globoto vysk. M. Giedraičio, „Lenkijos, Lietuvos, Žemaičių ir visos Rusios kronika", 1582). O ką jau kalbėti apie literatūrą vokiečių, juo labiau lotynų kalba.

Nelietuvių kalbos beveik išimtinai dominavo Lietuvos administracijoje, švietimo įstaigose. Lenkų kalbos įsigalėjimą visose kultūros ir politinio gyvenimo srityse iš dalies patvirtina ir paties M. Daukšos pavyzdys: skaitydamasis su realybe, jis savo patriotiškąją prakalbą vis dėlto rašė lenkiškai.

Deja, beveik visiems šviesiausiems Lietuvos protams tokia būklė, atrodo, nekėlė nerimo dėl lietuvių tautos likimo. Jų manyta, kad taip ir turi būti, o lietuvių tauta, kurią daugumas apribojo vien bajorų luomu, liks gyvuoti valstybine tradicija. M. Daukša šiai iliuzijai nepasidavė. Jis suprato, kad, netekus religijos kaip jungties, vienintelė lietuvių tautos būties garantija yra kalba. Norint išsaugoti tautą,

pirmiausia reikia saugoti kalbą: „Juk tautos laikosi ne žemės derlingumu, ne apdarų įvairumu, ne apylinkių smagumu, ne miestų ir pilių tvirtumu, bet vien vartojimu savo gimtosios kalbos, kuri kelia ir stiprina pilietiškumą, santaiką ir brolišką meilę",— sakė jis „Prakalboje į malonųjį skaitytoją".

Kalbėti apie gimtąją kalbą kaip išimtinai svarbų tautos jungiamąjį ryšį M. Daukšą skatino ne tik Lietuvos tautinių santykių pažinimas, bet ir pasaulio tautų istorijos patirtis: „Visų amžių žmonės vartojo savo gimtąją kalbą, rūpinosi jos išlaikymu, gražinimu ir platinimu". Pagaliau kalbos svarbą rodanti pati gamta: „Ar ne keista būtų gyvuliams, jei varna panorėtų giedoti kaip lakštingala, o lakštingala krankti kaip varna; arba ožys riaumoti kaip liūtas, o liūtas bliauti kaip ožys?" — susisielojęs dėl savo kalbos kanauninkas retoriškai klausia skaitytoją.

M. Daukša tarsi su gailesčiu kalba, kad mes negalim sakyti, jog lietuvių kalba „rašomi įstatymai", „svarstomi visi krašto reikalai", „gražiai ir padoriai atliekami reikalai bažnyčioj, susirinkimuose ir namie".

Kokia brangi M. Daukšai gimtoji kalba, rodo postilės prakalbos baigiamieji sakiniai. Susakęs, kam gali būti naudinga jo verstoji postilė, jis numato, kad visuomenė jo darbu gali ir nesinaudoti. Bet dėl vieno dalyko neabejoja: „Pagaliau jei niekas neturėtų kitos pagalbos ir naudos iš tos išverstos į lietuvių kalbą knygos, aš būsiu patenkintas tuo, kad šiuo savo menku darbu, kaip manau ir trokštu, patrauksiu savuosius mylėti, ginti ir platinti tėvų kalbą". Ta pati mintis yra ir lotyniškoje prakalboje, kur apie vyskupo M. Giedraičio veiklą autorius kalba kaip apie brangią lietuvybei, ne tik katalikams, bet ir „visiems kitiems", tai yra lietuviams protestantams.

M. Daukša tiki, kad tautą sieja ne tik kalba. Ją

sieja taip pat sava žemė, papročiai. Taigi M. Daukša yra pateikęs nuoseklią tautiškumo kriterijų sistemą, kurios trys pagrindiniai elementai — kalbos, teritorijos ir kultūros vieningumas — sudaro XIX a. suformuluotą nacijos teorijų pagrindą. Šiandien tik stebėtis reikia M. Daukšos minčių teisingumu ir originalumu.

Čia kyla klausimas: o vis dėlto, ar M. Daukša nebus turėjęs šiokių tokių pirmtakų kitose šalyse? Juk niekada taip nebūna, kad išbaigta teorija, o tokia galima laikyti M. Daukšos pažiūras į tautą, atsirastų staiga, be jokių ankstesnių užuominų ir pastabų. Mokslas, įvairios didelės idėjos — tarsi upės, prasidedančios menkais šaltinėliais ir kukliais upeliūkščiais.

Žymiausias M. Daukšos tyrinėtojas Jurgis Lebedys (1913—1970) yra tuos veiksnius, prisidėjusius prie jo pažiūrų formavimosi, apibūdinęs taip: „Čia suvaidino teigiamą vaidmenį ir įprastas žmogui prisirišimas prie savo kalbos, ryšys su liaudimi ir smulkiąja bajorija, reakcija į neigiamas Liublino unijos pasekmes, kova dėl valstybinio savarankiškumo, renesanso poveikis ir skatinantieji pavyzdžiai kitose šalyse". Iš tikrųjų, kokie pavyzdžiai galėjo paskatinti XVI a. Varniuose gyvenusį lietuvį inteligentą stoti į kovą dėl savo gimtosios kalbos?*

J. Lebedžio nuomone, „Prakalba į malonųjį skaitytoją" leidžianti manyti, jog M. Daukša gerai žinojęs, kaip buvo rūpinamasi savo kalbomis Italijoje ir Lenkijoje. Tačiau konkrečių sąsajų, matyt, nepavyko nustatyti. Tai būsimųjų mokslininkų uždavinys, J. Lebedžio paliktas įpareigojimas. Vykdant šį įpareigojimą, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, jog gimtosios kalbos teisių ir galimybių gynimas buvo

---

* *Lebedys J.* Mikalojus Daukša.— V., 1963.— P. 271.

aktualus kur kas arčiau negu minimos prakalboje Italija ir Lenkija — pačioje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, net Vilniuje. XVI a. antrojoje pusėje kai kurie reformacijos veikėjai baltarusiai, susiję su Nesvyžiaus reformatų centru, karštai rūpinosi gimtosios kalbos ugdymu, jos gynimu nuo asimiliacinės politikos, kurią pradėjo formuoti valdantieji lenkų sluoksniai. Užtenka tik paskaityti kokią išsamesnę baltarusių literatūros istoriją, kai į akis krinta M. Daukšos ir XVI a. baltarusių raštijos atstovų Vasilijaus Tiapinskio (apie 1540 — apie 1604) bei Simono Budno (1530—apie 1593) pažiūrų į kalbą krypties artumas. Jeigu M. Daukša baltarusių pavyzdžiu nesirėmė, tai dar nereiškia, kad jis jų darbų nežinojo: tokio nutylėjimo priežasties būta kitos. Žymiam Lietuvos katalikų bažnyčios atstovui, koks buvo M. Daukša, remtis radikaliųjų reformacijos pažiūrų skelbėjais visiškai netiko.*

Neturint baltarusių raštijos atstovų darbų, reikia vadovautis „Baltarusių literatūros istorijoje" duotomis charakteristikomis. Dėmesio verta V. Tiapinskio verstos ir leistos Evangelijos (apie 1560—1570) neišspausdinta prakalba, kuri apibūdinama kaip publicistinė. Joje baltarusių veikėjas su patosu, labai ryžtingai gina gimtąją kalbą ir nacionalinę kultūrą, kelia mokslo gimtąja kalba reikšmę ir būtinumą. Jis apeliuoja į baltarusių didikų patriotinius jausmus. Visa tai jaučiame ir M. Daukšos prakalboje. S. Budnas buvo kilęs iš Mozūrijos, taigi buvo lenkas, tačiau aktyviai veikė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Rašė lotyniškai, lenkiškai ir baltarusiškai. Jis iš principo gynė kiekvienos tautos teisę vartoti savo kalbą ir pabrėžė, jog baltarusių kalba, kaip ir kiekviena kita,

---

* Plg. История белорусской дооктябрьской литературы.— Минск, 1977.— С. 127—131, 135—137.

visiškai tinka bet kurio žanro literatūrai. Kalbų tolerancija, kaip rodo M. Daukšos lenkiškoji prakalba, taip pat būdinga M. Daukšai.

Darant prielaidą, kad M. Daukša buvo susipažinęs su S. Budno darbais ir idėjomis, galima pasiremti vienu sugretinimu, kuris, rūpestingai ištyrus to meto baltarusių ir lenkų raštiją, gal pasirodytų visiškai pamatuotas.

Bevartant lenkų kalbininko Zenono Klemensevičiaus „Lenkų kalbos istoriją", akis užkliudė užuomina, kad S. Budnas 1573 m. išleistoje brošiūroje, kurioje reikalavęs rinkti lenkiškai mokantį valdovą, yra pasakęs: „Nie masz żadnej nacjej na ziemi tak grubiej a sprosnej, która by się nie więcej kochała w obyczajach, w języku i prawach swoich niżli obcych"**. (Nėra žemėje nė vienos tokios menkos ir nevertingos tautos, kuri savo papročių, kalbos ir teisių nebrangintų didžiau už svetimąsias.) Cituotasis sakinys labai primena M. Daukšos sakinį „Który bowiem, proszę, naród jest pod niebem tak gruby i nikczemny, któryby tych trzech rzeczy własnych i sobie jakoby wrodzonych nie mial — gruntów ojczystych, obyczajów i mowy". (Kurgi yra pasauly tokia menka ir niekam verta tauta, kuri neturėtų savo trijų lyg įgimtų dalykų: žemės, papročių ir kalbos?)*

Galbūt ši gija nutrūks: abiejų gretinamųjų frazių bendrumas nebus patvirtintas, bet tegul nors paskatins mūsų mokslininkus toliau ieškoti M. Daukšos ir jo epochos veikėjų sąsajų. Nustačius tas sąsajas, šis didis Lietuvos žmogus nušvistų mums nauja šviesa.

---

* *Czubek J.* Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia.— Kraków, 1906.— S. 305.

** *Klemensiewicz Z.* Historia języka polskiego.— Warszawa, PWN, 1976.— S. 270.

Praėjus dviem šimtams su viršum metų nuo M. Daukšos postilės išspausdinimo, lietuvių patriotai vėl prisiminė savo didįjį pirmtaką. 1823 m. išėjo dvi knygutės bendru lenkišku pavadinimu „Wyiątek z kazań żmudzkich“, kur buvo pakartota ir „Prakalba į malonųjį skaitytoją“. Spėjama, kad šių knygučių sudarytojas buvęs Simonas Stanevičius (1799—1848). Išeitų, kad jis savo lietuvybės gaivinamąjį darbą pradėjo nuo M. Daukšos... Pirmą kartą „Prakalba į malonųjį skaitytoją“ gimtąja kalba prabilo lietuviams 1900 m. „Varpe“ (Nr. 7. P. 77—78. Vertė Pr. Siūlelis-Paršaitis). Nepriklausomos Lietuvos metais ji buvo skelbta tris kartus. 1927 m. jos vertimą knygoje „Rinktiniai mūsų senovės raštai“ pateikė Mykolas Biržiška (1882—1962). Tais pačiais metais visa prakalba buvo išspausdinta žurnale „Jaunoji Lietuva“ (Nr. 8. P. 14—15). Šis vertimas, šiandien mažai kam žinomas, įdomus tuo, kad, kaip teigia vertėjas Jonas Puzinas (1905—1978), jį redagavo Jonas Jablonskis (1860—1930). Iš tikrųjų, kalbos tėvo ranka šiame vertime aiškiai jaučiama. Trečiasis vertimas (žurnalas „Mokslo dienos“, 1939, Nr. 3. P. 130—133) priklauso įžymiam mūsų kalbininkui Juozui Balčikoniui (1885—1969).

Po Antrojo pasaulinio karo prakalbos ištraukos buvo išspausdintos tik 1957 m. „Lietuvių literatūros istorijos chrestomatijoje“ ir „Mokinio bibliotekos“ serijos knygutėje „Senoji lietuvių literatūra“. Paskui tris su viršum dešimtmečius M. Daukšos raginimas branginti savo kalbą rodėsi esąs nereikalingas...

Pagaliau atsitokėjom! Mūsų protai ir širdys gręžiasi į gimtąją kalbą kaip gėlės žiedas į saulę. Gimė ne tik noras saugoti savo kalbą, bet randasi ir sąlygos tą norą realizuoti. Darosi aktualios M. Daukšos mintys. Vėl leidžiama garsioji „Prakalba į malonųjį skaitytoją“, kurią Janas Otrembskis

(1889—1971) yra pavadinęs patriotiniu manifestu.

Norėdami pagerbti J. Balčikonį ir manydami, kad vargu ar kas iš mūsų kartos žmonių sugebėtų tokį darbą geriau atlikti, pakartojame minėtą jo vertimą. Prie jos pridedame lotyniškąją prakalbą, kuri, kad ir ne taip ryškiai išreiškia M. Daukšos požiūrį į gimtąją kalbą, vis dėlto kuo ne kuo papildo „Prakalbos..." mintis.

Taigi, pristatydami visuomenei M. Daukšą, kreipiamės į skaitytoją M. Mažvydo žodžiais, kurie niekada nepraras savo reikšmės, kol bus gyva lietuvių kalba:

B r o l i a i, s e s e r y s,
i m k i t m a n e i r s k a i t y k i t
I r t a t a i s k a i t y d a m i p e r m a n y k i t.

Arnoldas Piročkinas

Grožinės literatūros leidinys
M i k a l o j u s D a u k š a
POSTILĖS PRAKALBOS

Redakcijos vedėja *Nijolė Žiūraitytė*
Redaktorė *Ona Deveikienė*
Viršelio dailininkė *Vida Kuraitė*
Meninis redaktorius *Romas Dubonis*
Techninė redaktorė *Reda Surgailytė*
Korektorės: *Marijona Rėzienė, Aleksandra Gobienė, Irena Povilanienė*

ИБ № 4254

Duota rinkti 1990 03 15. Pasirašyta spaudai 1990 09 24.
S. L. Nr. 255. Formatas 70×108¹/₁₆. Popierius ofsetinis.
Garnitūra Literatūrinė 10 punktų. Ofsetinė spauda. 4,2 sąl. sp. l.
4,73 sąl. spalv. atsp. 6,12 apsk. leid. l. Tiražas 2000 egz. Užsakymas 624.
Kaina 2 rb 50 kp.

„Minties" l-kla, 232600 Vilnius, Z. Sierakausko 15.
Spaudė „Spindulio" sp., 233000 Kaunas, Gedimino 10.